

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТА ТА ЗІБРАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

- спеціаліста // *Інновації в освіті*. – 2002. – №2. – С. 62 – 84.
10. Кузнецов М.Л. *Педагогическое руководство адаптации личности к профессии в процессе обучения*. – Ростов-на-Дону, 1977. – С. 76 – 83.
11. Мороз О.Г., Сластьонін В.О., та ін. *Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навч. посібник / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова*. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. – 338 с.
12. Пализина Н.Ф. *Педагогическая психология: Учебник для ср. спец. Учеб. Зав.* – 3-е изд., стереотип. – М.: Академия, 2001. – 288 с.
13. Чайка В.Т. *особенности социально-психологической адаптации студентов к обучению в вузе // Инновации в образовании*. – 2002. – №2. – С. 35 – 42.

Іван Василиків, здобувач

Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Франка

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТА ТА ЗІБРАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

У статті йдеться про те, що матеріал в підручниках подається в розгорнутому вигляді з поясненням, коментарями, прикладами, що робить їх значно об'ємнішими і менш корисними, ніж конспект лекцій. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження якості навчально-методичної літератури теоретичного та практичного спрямування щодо її змісту, структури, чіткості і ритмічності, обсягу подання матеріалу, розвитку системного мислення і формуванню навчальних установок у вигляді переконань.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де ми маємо нагоду спостерігати справжній вибух на ринку продукції різноманітних засобів навчання – комп'ютерних, аудіовізуальних та інших, підручники, однак, залишаються найпоширенішим навчальним засобом. Традиційно, підручник слугував головним чином для передачі знань, і головним його завданням була пропаганда культурних та соціальних цінностей.

Підручник може бути визначений **як друкований засіб, спеціально організований таким чином, щоб стати складовою частиною навчального процесу з метою підвищення його ефективності.**

Підручник – друкований твір, в якому викладено основи знань з певного навчального предмету на високому науковому та методичному рівні. Для кожного типу навчальних закладів видаються підручники, які відповідають програмам і завданням цього закладу, віковим та іншим особливостям тих, хто навчається [4, 12].

Мета статті. Визначити функції підручника, охарактеризувати підручники теоретичного характеру і підручники практичного характеру.

Виклад основного матеріалу. Підручник

можна охарактеризувати за кількома категоріями:

- виконує різні функції, пов'язані з навчанням;
- має справу з різними об'єктами навчання;
- пропонує різноманітні форми діяльності, здатні сприяти навчальному процесу.

Підручник може виконувати багато функцій. Вони мінятимуться залежно від його призначення, дисципліни та обставин, за яких створюється підручник. Можна розглядати функції підручника щодо студента та викладача. Так, один і той самий підручник у руках студента виконує функцію передачі знань, а у руках викладача – дає можливість оцінити його педагогічні здобутки [5].

Певні функції спеціально орієнтовані на навчання у вищому навчальному закладі, інші дозволяють налагодити зв'язок між цим навчанням та повсякденним чи професійним життям.

Функції навчання

Функція надання знань

Це традиційно найбільш відома функція. Підручник надає знання таким чином, що студент засвоює особливі дані, концепції, правила, формули, факти, термінологію. Студент повинен

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТА ТА ЗІБРАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

вміти не просто повторити цю інформацію, але й скористатися нею у своїй діяльності, правильно її застосовувати в різних ситуаціях.

Розвивальна функція

Підручник не тільки сприяє засвоєнню певного обсягу знань, але й має також на меті навчити методів та підходів. Якщо при засвоєнні знань головна увага приділяється об'єкту навчання, то в процесі розвитку навичок і умінь головною стає діяльність.

Навичка – це практична реалізація конкретних правил чи норм, яка дозволяє отримати певний результат.

Уміння – це сукупність взаємопов'язаних навичок, яка дозволяє автоматично, без попередніх роздумів оволодіти ситуацією і зреагувати на неї більш-менш успішно.

Деякі базові когнітивні навички дають здатність:

- висловлювати те саме іншими словами;
- підсумовувати положення стисло і лаконічно;
- викласти усно структуризовану схему.

Існують, наприклад, розвивальні або наукові посібники, які не передають безпосередньо ніяких нових знань, а пропонують певні види діяльності з метою спонукати студентів до експериментальної роботи. Такі підручники часто називають **практичними посібниками**. Вони пропонують шляхи або напрямки пошукової діяльності, які спонукають до систематизації знань (навиків).

Функція закріплення вивченого

Після вивчення теоретичного або практичного матеріалу слід попрактикуватися з набутими знаннями в різних ситуаціях з метою їх закріплення. Для цього існують відповідні завдання та вправи. Ця функція також традиційна, і деякі підручники призначені саме для їх виконання.

Функція оцінювання знань

Оцінювання необхідне при будь-якому навчанні. Оцінювання за допомогою підручника має розвивальний характер. Перевірка може, зокрема, визначити, що саме треба зробити студенту, щоб досягти поліпшення результатів, або шляхом аналізу помилок якнайточніше виявити природу проблем, які виникають у студента і таким чином допомогти йому їх подолати.

Функції взаємодії з повсякденним та професійним життям

Функція допомоги в інтеграції знань

Це найважливіша функція. Найбільш помітна неефективність навчання у ВНЗ, що виявляється у нездатності студента скористатися своїми знаннями в різних проблемних ситуаціях. Отже,

інтеграція має бути першочерговою турботою кожного автора підручника.

Набуті знання мають бути задіяні у подвійному процесі:

- **вертикальна інтеграція:** постійний зв'язок між знаннями та умінями від найпростішого до складного в межах однієї дисципліни;

- **горизонтальна інтеграція:** зв'язок навичок та умінь, набутих при вивченні різних дисциплін.

Цей подвійний процес може бути реалізований шляхом організації інтегративних ситуацій, тобто комплексних ситуацій, які містять, з одного боку, необхідну інформацію для розв'язання проблеми, з іншого – додаткову інформацію, яка потребує актуалізації раніше набутих знань.

Функція довідника

Підручник можна розглядати і як посібник, до якого студент може звертатися, щоб отримати певну точну інформацію.

Функція соціального та культурного виховання

Ця функція стосується усіх знань та умінь, пов'язаних з поведінкою, взаєминами між людьми, життям у суспільстві загалом. Підручник може мати на меті не лише засвоєння студентом знань та умінь, але й робити внесок у розвиток життєвої позиції студента, надати йому можливість поступово знайти своє місце в суспільстві, в культурному та національному середовищі.

У цьому контексті виникають певні аспекти, пов'язані з гігієною та здоров'ям. З метою виробити норми поведінки, ці питання можна систематично піднімати, наприклад, у підручнику з окремої наукової дисципліни.

Вплив навчальної літератури відбувається шляхом формування умінь і навичок студентів як майбутніх фахівців та розвитку соціального і культурного виховання.

Підручник може виконувати функцію здобуття професійної кваліфікації: він пропонує майбутньому спеціалісту низку методик та прийомів роботи, які здатні допомогти набуті практичних навичок. Навчальна література значною мірою впливає на творчу діяльність студентів.

Творча діяльність – продуктивна діяльність людини, що породжує якісно нові, оригінальні матеріальні та духовні цінності суспільного значення і виявляється у різних галузях суспільної практики, науки, техніки, в літературі і мистецтві.

За рахунок творчої діяльності формується певна спрямованість особистості, тобто визначається сукупність стійких мотивів, які орієнтують діяльність особистості у відносно

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТА ТА ЗІБРАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

незалежних від наявних ситуацій умовах. Спрямованість особистості характеризується її інтересами, переконаннями, ідеалами, в яких відображається світогляд людини.

На жаль, сьогодні не всі навчальні посібники позитивно впливають на формування знань студентів та підготовку висококваліфікованих фахівців спеціальності “Менеджмент організацій” [7].

Аналіз друкованих джерел з управлінських дисциплін показав, що вони не відповідають сучасним вимогам, тому у деяких студентів може виникнути хибна думка щодо деяких прийомів та методів роботи на підприємстві. Це, у свою чергу, значною мірою впливає на якість підготовки майбутніх фахівців, тобто їх кваліфікацію. Тому ми пропонуємо ряд рекомендацій для розробки навчальної літератури, а зокрема інноваційну методику викладання лекцій, за якою у студентів формується системне мислення.

У сучасних умовах діяльність фахівців в галузі управління все більше підпорядковується умовам невизначеності, суттєвим динамічним змінам у суспільстві, його суцільної інформатизації. Це потребує підготовки фахівців нової генерації, з розвиненим системним структурно-логічним мисленням, здатних оцінювати, формувати і розвивати складні управлінські системи і процеси. Іншими словами, їм треба навчитись абстрактно мислити, тобто мислено відвертатись від неіснуючих, другорядних ознак предметів і явищ під час їх вивчення і виділяти спільні та суттєві.

Ряд навчальних посібників, які вийшли з друку за останні роки, частково розв’язують вищезазначену проблему. Такі підручники майже не сприяють формуванню і розвитку системного мислення управлінців, що в свою чергу веде до втрати висококваліфікованих спеціалістів у галузі управління. Тому в даній статті ми відтворюємо деякі рекомендації щодо розробки навчального підручника, який значною мірою буде покращувати якість підготовки фахівців спеціальності “Менеджмент організацій” [9].

Для того, щоб заохотити студента до самостійних пошуків, до самостійної пізнавальної діяльності, необхідно створювати такі підручники, які відповідали б усім вимогам навчання, тобто підручник має бути створений за певною структурною схемою і містити всі елементи, необхідні для навчання.

Для кращого засвоєння матеріалу та успішних знань студентам необхідно пропонувати підручники невеликі за обсягом (близько 300 – 350 сторінок), тому що великі за обсягом

посібники не користуються попитом у студентів через їх високу вартість та недосконалу структуру матеріалу.

Для того, щоб реалізувати принцип наочності у навчанні, підручник повністю або окремими розділами повинен подавати графічне моделювання текстового матеріалу у вигляді структурних схем, графіків, діаграм тощо.

Підручники потрібно поділяти на:

- підручники теоретичного характеру;
- підручники практичного характеру.

Кожний підручник має бути доступним як для викладачів, так і для студентів [10].

Підручники теоретичного характеру повинні точно, за певною структурною послідовністю подавати матеріал, за яким студент здобуває базові знання з кожної окремо взятої дисципліни.

При розробці нового посібника теоретичного характеру бажано звернути увагу на те, щоб:

- на етапі введення і розвитку теми встановлювався зв’язок між новим об’єктом вивчення та раніше вивченими об’єктами;

- після змістовного викладення питання подавався матеріал більш конкретизований за допомогою структурно-логічних схем, рисунків, графіків;

- містився словник нових термінів та понять;
- новий об’єкт вивчення вводився через значущі для студентів ситуації, незалежно від того, чи це окремий елемент, відношення або структура;

- виключалися зі структури різноманітні вправи, завдання, контрольні запитання, питання для самопідготовки;

- містилися списки використаної та рекомендованої літератури.

Для кращого закріплення пройденого матеріалу, студентам необхідно розв’язувати різноманітні вправи, задачі, розгадувати різноманітні ситуації, тому необхідно випускати посібники практичного застосування. Випуск навчальної літератури має бути таким, щоб співвідношення теоретичних і практичних посібників становило 2:1, а не 7:1, як показало проведене нами дослідження, тобто на два підручники теоретичного характеру припадав би один посібник практичного.

Підручники практичного характеру повинні містити задачі різноманітного характеру, вправи, різного роду ситуації, приклади, що допомагають студенту закріпити знання, здобуті за допомогою посібника теоретичного характеру, та набути деяких умінь та навичок.

Авторам практичних підручників необхідно:

- пропонувати якнайбільше ситуацій близьких

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТА ТА ЗІБРАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА

студентам або таких, у яких можуть вони опинитися;

- не зводити вправи до звичайного механічного повторення;

- врівноважувати пізнавальні вправи, вправи, спрямовані на розвиток умінь та навичок, і вправи на вироблення поведінкових норм;

- розташовувати вправи за зростанням складності;

- пропонувати слабким студентам вправи, спеціально для них призначені, сильнішим студентам пропонувати випереджувальні вправи. Спеціальними значками позначати вправи різного ступеня складності;

- пропонувати зразок правильної відповіді;

- вказувати всі додаткові засоби, якими студенту дозволено користуватися при виконанні вправи.

Висновки та перспективи подальших розробок. Ми бачимо, що навчальна література має значний вплив на формування умінь та навичок майбутніх спеціалістів. Оскільки наявна література деякою мірою не відповідає сучасним вимогам навчання, тому ми запропонували ряд рекомендацій.

Оцінюючи вищесказане, варто відзначити, що:

- якою б не була концепція навчання, можна стверджувати, що її суть полягає в тому, щоб навчити здійснювати певні дії над певним об'єктом;

- для формування у майбутніх фахівців управлінського профілю відповідного (управлінського) типу мислення доцільно в процесі навчання активно використовувати ряд принципів і умов, серед них і найбільш універсальний: абстрагування – мислене визначення спільних та істотних ознак предметів і явищ під час їх вивчення і відвернення від неістотних і другорядних ознак;

- революція у поданні інформації на лекціях – тривірнева динамічна система, яка приходить на зміну класичній лекції. Ця лекція має специфічну будову, яка не застосовується в жодній, відомій до того лекції. “Кістяк” цієї лекції складається з

10 елементів, кожен з яких має своє місце в лекції;

- вплив навчальної літератури відбувається шляхом формування умінь і навичок студентів як майбутніх фахівців та розвитку соціального та культурного виховання.

1. Аксенова В.О. *Методика викладання економіки. Навч. Посібник К. КНЕУ, 1998. – 280 с.*

2. Астахова В.И.; Г.П. Климова “Глобальные проблемы образования и особенности их проявления на Украине”. Харьков: ХГИ “Народная Украинская Академия”, 1995. – 63 с.

3. Батченко Л.В., Гамаюнов В.Г., Поважний С.Ф. *Менеджмент в образовании (педагогический аспект). Учебно-методическое пособие. Харьков “Основа”, 1998. – 598 с.*

4. Вітвицька С.С. *Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магистратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.*

5. Гончаренко С.У. *Педагогічні дослідження: Методичні поради молодим науковцям. – К., 1995. – 398 с.*

6. Євдокімов О.В. *Нові педагогічні технології організації навчання студентів: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – Харків, 1997. – 181 с.*

7. Комар С. Ю. *Состояние и факторы мотивации обучения студентов экономических вузов // Материалы международной научной конференции “Социально-гуманитарные проблемы менеджмента”. – Донецк, 1997. – 281 с.*

8. *Методичні рекомендації до підготовки навчально-методичних комплексів з навчальних дисциплін – Укл. проф. Тимчук М.Ф., доц. Жовніров Ю.М. К.: ІММБ, 2000, – 11 с.*

9. Розенбаум Ю.А. *Формирование управленческих кадров: социально-правовые проблемы. – М.: Наука, 1982. – 230 с.*

10. *Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку. 2002. – 192 с.*

В КОЖНІЙ ФРАЗІ – ДУМКА

Я в Римі не бував, дипломатії ніколи не вчився і завсігди думав, що за нею криється порядна порція нещирості

Іван Франко